

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Петро Михайлович КУЛАКОВСЬКИЙ

Доктор історичних наук,
професор кафедри регіональних студій,
Національний університет «Острозька академія»,
вул. Семінарська 2, Острог, 35800, Україна

E-mail: petro.kulakovskiy@oa.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6310-717X>

УДК 327(4+1-15)(6)

Petro KULAKOVSKYI

Doctor (Doctor of Sciences), Professor,
Professor of the Regional Studies Department,
The National University of Ostroh Academy,
Seminarska Street, 2, Ostroh, 35 800 Ukraine

**ПОЗИЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ЗАХІДНОГО СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я
ЩОДО СТАТУСУ ЗАХІДНОЇ САХАРИ**

Received 05 April 2023; revised 21 May 2023; accepted 15 June 2023

DOI: 10.15421/352316

Анотація

Стаття присвячена порівняльному аналізу позицій європейських держав Західного Середземномор'я (Іспанія, Франція, Італія, Португалія) щодо статусу Західної Сахари. Найбільший вплив на формування ставлення згаданих країн до проблеми території сахарців здійснює угода про асоціацію Королівства Марокко та ЄС 2000р. Марокко доклало й докладає максимум зусиль, щоб використовувати економічні важелі впливу на відношення ЄС й звести питання статусу Західної Сахари до сфери внутрішньої політики. Саме як продовження цієї політики Рабат у 2007р. оголосив про розробку проекту надання регіону статусу автономії. На сьогодні всі чотири держави західного флангу ЄС підтримують цей план Марокко і, як наслідок, їх відмінні на початку окупації Західної Сахари позиції на сьогодні істотно зблизилися. Найбільш промарокканською була й залишається політика Франції. Для Парижа Рабат є стратегічним партнером в регіоні Магрибу, незважаючи на підтримку тісних економічних стосунків з Алжиром. Вагомим чинником впливу на подібну політику Франції є найбільша в Європі марокканська громада в країні. Зовнішня політика Іспанії щодо території сахарців суттєво корегувалася під впливом становища її африканських ексклавів Сеути та Мелільї, а також регульованих Рабатом міграційних потоків із Африки до ЄС. Наслідком останніх є найбільш численна іммігрантська община вихідців з Марокко в Королівстві. Португалія намагається балансувати між рішеннями Генеральної Асамблеї ООН, ухваленими в 1979 і 1980 рр. за ініціативою Алжиру, про Західну Сахару як окуповану територію, та економічними і торговими договорами ЄС з Марокко, які поширюються на територію сахарців. Італія, хоч і підтримала план Рабата стосовно автономії Західної Сахари, але проводить свою політику щодо Марокко в цьому аспекті, враховуючи торгові відносини з Алжиром – регіональним суперником північно-африканського королівства. Несподіване для ЄС (і навіть для Марокко) визнання адміністрацією Д.Трампа в 2020 р. суверенітету Рабата над Західною Сахарою не змінило позицій перелічених країн Західного Середземномор'я щодо окупованої території. Гуманітарна політика Франції, Іспанії, Італії та Португалії залишається в основному сприятливою для сахарців, але й ній спостерігаються певні колізії, спровоковані необхідністю підтримки стабільних економічних і торгових відносин з Марокко.

Ключові слова: *окупація, автономія, асоціація, сахарці, фронт Полісаріо, торгівля, гуманітарна політика.*

**THE POSITION OF THE EUROPEAN COUNTRIES OF THE WESTERN MEDITERRANEAN
REGARDING THE STATUS WESTERN SAHARA**

Abstract

The article is devoted to a comparative analysis of the positions of European Western Mediterranean states (Spain, France, Italy, and Portugal) regarding the status of the Western Sahara. The greatest influence on the formation of the attitude to the problem of the Saharawi territory has the agreement on the association of the Kingdom of Morocco and the EU in 2000. Morocco makes every effort to use economic leverage on the attitude of the EU and reduce the issue of the status of Western Sahara to the sphere of domestic policy. It was as a continuation of this Rabat's policy that in 2007, the project of granting the region the status of

autonomy appeared. Today all four states of the western flank of the EU support this plan of Morocco and, as a result, at the beginning of the occupation of Western Sahara, their distinctive positions became significantly closer. France's policy was and remains the most pro-Moroccan. For Paris, Rabat is a strategic partner in the Maghreb region, despite maintaining close economic relations with Algeria. An important factor influencing a similar policy in France is the largest in Europe Moroccan community in the country. Spain's foreign policy regarding the territory of the Sahrawis is significantly adjusted under the influence of the position of its African exclaves Ceuta and Melilla, as well as Rabat-regulated migration flows from Africa to the EU. As a result of the latter, the most numerous immigrant community from Morocco in the Kingdom. Portugal tries to balance between solutions of the UN General Assembly, adopted in 1979 and 1980 on the initiative Algeria, about Western Sahara as an occupied territory, EU economic and trade agreements with Morocco that apply to the territory of the Saharans. Italy, although it supported Rabat's plan regarding the autonomy of the West Sahara, pursues its policy towards Morocco in this aspect, given the trade relations with Algeria, which is a regional rival of this North African kingdom. Unexpected for the EU (and even for Morocco) recognition by the D. Trump administration in 2020 of the sovereignty of Rabat over Western Sahara did not change the position of the countries of the Western Mediterranean regarding the occupied territory. The humanitarian policy of France, Spain, Italy, and Portugal remains mainly favorable for the Sahrawis, but also in it, certain collisions are observed, provoked by the need to support stable economic and trade relations with Morocco.

Keywords: *occupation, autonomy, association, Sahrawis, Polisario front, trade, humanitarian policy.*

Постановка проблеми.

Деколонізація Західної Сахари як іспанської колонії не відбулася з огляду на окупацію цієї території Королівством Марокко. Засудження з боку ООН цієї окупації у практичній площині, насамперед в сфері економічних відносин, не знайшло свого повноцінного відображення. Укладення Угоди про асоціацію Королівства Марокко з ЄС в 2000 р. та її, хоч і з тривалими дискусіями, продовження лише засвідчило збереження цієї тенденції. У стосунках держав західного «флангу» ЄС (Іспанія, Франція, Італія, Португалія) з Марокко стосовно статусу території сахарців істотних відмінностей не спостерігається. Іспанія, хоч і наблизилася до фактичного визнання суверенітету Рабата над регіоном, але сповідаючи передовсім економічні інтереси, у своїх відносинах намагається проблему Західної Сахари звести до переважно гуманітарного складника. Португалія в останнє десятиліття зближувалася до позиції Мадрида. Франція, свого часу метрополія для Рабата, ще більш послідовно, ніж Іспанія, підтримує ідею Марокко щодо автономного статусу Західної Сахари. Незважаючи на тісні зв'язки з Алжиром, регіональним суперником Марокко, Париж з геополітичних міркувань віддає перевагу торгівлі й економічній співпраці з північно-африканським королівством. Це, значною мірою, визначає позицію Франції стосовно Західної

Сахари. Італійська республіка, яка намагається підтримувати конструктивні відносини з обома претендентами на регіональне лідерство в Магрибі, сповідує обережну політику балансування між ними і займає більш обережну позицію, ніж Мадрид і Париж, щодо марокканського адміністративного контролю над територією сахарців. Всі чотири держави-члени ЄС під впливом значення торгівлі й економічної співпраці з Марокко поступово пом'якшують свою позицію й фактично легітимізують окупацію Західної Сахари.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Цілий ряд публікацій розглядають еволюцію проблеми в контексті Угоди асоціації Марокко і ЄС, яка в цілому надавала пріоритет економічним і торговим відносинам між сторонами, ігноруючи питання статусу Західної Сахари. У них стверджується, що, попри рішення Європейського суду, північно-африканському королівству вдалося добитися від ЄС визнання пріоритету економічних мотивів над політичними принципами і деклараціями. В подібному ключі виконані дослідження професора міжнародного права Стокгольмського університету Пола Вранге [Wrangle 2020; Wrangle 2019], експертки з країн Малої Магрибу (Алжир, Туніс, Марокко) Хлоє Тіван [Teevan 2019], вченої зі США Меделін Маккенні [McKenna 2022] та ін. Гуманітарні

питання (зв'язок походження й громадянства, міграційні процеси) прикладно до Західної Сахари і в контексті відносин Марокко й ЄС, переважно західного його «флангу», стали об'єктом вивчення британського дослідника прав людини в африканських країнах Бронвена Менбі [Manby 2020] та сербської вченої Ніни Міхольчич [Miholjčić 2022]. Сахарський погляд на проблему представлений у роботах представниці Полісарію в Європі Кароліни Чавез Фрекосо й дослідника з Кельнського університету Ніколи Живковича [Frekoso, Živković 2012], а також вчених з Російського університету дружби народів П'єра Себестіана Родольфа Коттьє і Меруана Майуета [Коттьє, Майует 2022].

Історію стосунків між Іспанією і Західною Сахарою, переважно в колоніальний період, подав у своїй монографії Карлос Руйс Мігуель [Ruis Migel 1995]. Еволюцію позиції Іспанського Королівства щодо статусу Західної Сахари відобразили у своїх дослідженнях Єкатерина Черкасова [Черкасова 2012], Мігуель Гонзалес [González 2022], Ілія Куса [Куса 2023].

Позицію Франції як одного з лідерів ЄС стосовно Західної Сахари аналізували дослідники, переважно, в рамках відповідної політики згаданого інтеграційного об'єднання. Окремі вчені розглядали проблему статусу Західної Сахари в контексті стосунків П'ятої Республіки з Марокко або Алжиром, як наприклад Люсіль Мартін [Martin 2011/2].

Сутність італійської зовнішньої політики стосовно Західної Сахари виклав у своїй статті італійський вчений з Туринського університету П'єтро Малесані. Вже назва його дослідження чітко вказує на основний принцип Риму в цьому питанні – балансування між Марокко та Алжиром [Malesani 2022].

Місце Західної Сахари у відносинах Португалії та Марокко аналізує в своїй статті дослідник з Нового Лісабонського університету Франциско Перейра Коутиньо. Автор відзначає більшу прихильність Лісабона до Марокко, особливо в контексті де-факто перегляду рішень Європейського суду, які впливали на продовження Угоди про асоціацію. Подібну еволюцію вчений пов'язує з намаганнями

португальської дипломатії знайти паралелі в ситуаціях щодо Західної Сахари і Східного Тимору [Pereira Coutinho 2019].

Метою цієї статті є здійснення компаративного аналізу офіційних поглядів урядів європейських країн Західного Середземномор'я щодо статусу Західної Сахари, виявлення фундаментальних причин подібного позиціонування, залежність офіційної точки зору ЄС від погляду на проблему ключових держав цього субрегіону – Іспанії і Франції.

Виклад основного матеріалу.

Після окупації Західної Сахари спочатку Марокко й Мавританією, далі лише Марокко, Генеральна асамблея ООН з ініціативи Алжиру в 1979 та 1980 рр. ухвалила рішення про її визнання окупованою територією [Wrangle 2020: 175]. Практично відразу після окупації, у лютому 1976р., фронт Полісарію – військова організація сахарців, заснована у 1973р., проголосила створення Сахарської Арабської Демократичної Республіки (далі – САДР). У 1982 р. САДР була прийнята до Організації Африканської Єдності, яка виступила одним з правопередників створеного у 2002 р. Африканського Союзу. Але менше 50 держав-членів ООН визнають САДР. Марокко, між тим, в 1984р. вийшло з Організації Африканської Єдності [Daneg 2018: 11], але в 2017р. повернулося до Африканського Союзу. При цьому причина виключення перед цим Королівства з Союзу – окупація Західної Сахари, залишалася невирішеною. Більше того, Африканський Союз у 2018 р. згорнув власні зусилля стосовно Західної Сахари, підтримавши відповідний процес ООН. Це розцінюється як поступка Рабату. САДР залишається членом Африканського Союзу, але лише меншість держав-членів цієї організації окремо визнають його статус [Manby 2020: 14-15].

Королівство Марокко повністю ігнорувало вище згадані рішення ООН, що сприяло повзучій легітимізації окупації. Так чи інакше, певну роль цьому процесі відіграла угода про асоціацію ЄС–Марокко 2000р. та увалення наступних галузевих договорів: про лібералізацію експорту з Королівства сільськогосподарської і рибної продукції (2012р.),

про партнерство в галузі рибальства (2006, продовження – 2019р.). За останнім договором європейські компанії отримали ліцензії на вилов риби в марокканських водах, включно з контрольованими Королівством водами Західної Сахари [Wrange 2020: 167]. Ці угоди ЄС не могли не впливати на позиції його членів щодо Західної Сахари. Їх політика все більше еволюціонувала в бік активізації економічних і торгівельних стосунків з Марокко, значною мірою ігноруючи сподівання сахарців на здобуття суверенітету. В грудні 2015р. Європейський суд, реагуючи на скарги фронту Полісаріо та неурядової організації «Західно-сахарська компанія» щодо неправомірності поширення угод Рабата з ЄС на територію Західної Сахари, визнав не чинним ці договори в частині їх поширення на Західну Сахару. Суд у своєму рішенні ствердив, що її територію не можна включати в угоду про асоціацію. Марокко відповіло на це судові рішення призупиненням будь-яких контактів з ЄС. Під тиском Франції та Іспанії, що були найбільш зацікавлені в контактах з Королівством, у жовтні 2018 та січні 2019 рр. були підписані нові угоди з Марокко, які поширили їх дію і на територію сахарців. Не визнаючи Західну Сахару як частину Королівства, керівні органи ЄС трактують Марокко як державу, що може керувати ресурсами території сахарців у їх інтересах [Pereira Coutinho 2019: 110-116; Teevan 2019: 6; Manby 2020: 15]. Це легітимізувало будь-які договори ЄС з Рабатом, одночасно нібито підтверджуючи вимогу дотримання гуманітарних прав жителів Західної Сахари.

Прихильники фронту Полісаріо стверджують, що нинішні угоди між ЄС і Королівством унормовують окупацію Західної Сахари Марокко та переслідування сахарського населення. Отже, економічна складова в стосунках між акторами домінувала й продовжує домінувати. Так, лише у 2019 р. ЄС імпортував вироблені в Західній Сахарі рибу, помідори, огірки та дині вартістю 434 млн євро. Експорт помідорів і динь з території сахарців до ЄС зріс з 2008 до 2020р. на 2800%, а динь – на 500%. Для їх виробництва застосовується переважно праця марокканців; лише декілька

сахарських знатних осіб отримують дивіденди від згаданих торгових операцій. Сахарські політики пропонують маркувати західно-сахарські товари так, як і палестинські, а також вказують на договори Марокко про вільну торгівлю з США та Європейською асоціацією вільної торгівлі як приклад домовленостей, які враховують інтереси Західної Сахари. Як засіб тиску прихильники західно-сахарської незалежності радять впровадити мита на експорт з окупованої території, але Брюссель вважає це неможливим та й не може ухвалити подібне рішення через розбіжності всередині ЄС. Не меншу роль відіграє і традиційно жорстка реакція Рабату на подібні правові уведення [Relaunching Negotiations over Western Sahara 2021: 23-25].

Традиційно ключовими щодо цієї проблеми були позиції трьох держав: США, Франції та Іспанії. Політика США стосовно Західної Сахари стала несподівано визначеною навіть для Рабата після визнання Д. Трампом у грудні 2020 р. суверенітету Марокко над Західною Сахарою за умови встановлення дипломатичних відносин з Ізраїлем [Relaunching Negotiations over Western Sahara 2021: 19]. Ця заява значним чином вплинула й на позиції Франції та Іспанії. Італія та Португалія як країни ЄС і Західного Середземномор'я, хоч і меншою мірою, у своїй зовнішній політиці також відводили певне місце західно-сахарському питанню.

Державою, яка, поза всілякими сумнівами, відіграла центральну роль у формуванні відносин Рабата із Західною Сахарою, було Іспанське королівство. Після укладення Мадридської декларації в 1975 р., яка передавала регіон у тимчасове управління Марокко та Мавританії [Cola Alberich 1977: 48-49; Ruis Miguel 1995: 118-119], Піренейське королівство намагалось підтримувати відносини з Марокко з врахуванням визначеного ООН статусу Західної Сахари. Але з часом політична постава Іспанії зазнавала змін. Був час, коли Марокко погоджувалося на обмін Сеути і Мелільї на Західну Сахару, прекрасно розуміючи, що для Іспанії є неприйнятним відмова від суверенітету над цими африканськими ексклавами й, натомість, утвердження неза-

лежності Західної Сахари. Згодом, Рабат ув'язав вирішення проблеми території сахарців зі статусом Гібралтару. Останній залишається британською заморською територією і її передача під іспанський контроль є неприйнятним рішенням для Лондона [Черкасова 2012: 37]. Мадрид усвідомлює, що відкритий конфлікт з Марокко не лише не буде підтриманий країнами Магрибу, але й НАТО. До цього додається необхідність балансування Іспанії між Алжиром і Марокко. Алжирський газ займає доволі значиму долю в структурі споживання цього викопного палива в Іспанії – бл. 21% (друге місце після США) [Faïd 2020]. З Алжиру до Іспанії тягнуться два газопроводи: MEG і Medgaz. З жовтня 2021р. газопровід Магриб–Європа (MEG) був зупинений саме з ініціативи Алжиру, оскільки він проходив через територію Марокко. Одночасно Алжир розірвав дипломатичні відносини з Марокко саме через питання статусу Західної Сахари. Власне, це засвідчило істотне падіння рівня відносин, в тому числі й економічних, між двома північно-африканськими країнами. Тим не менше, у 2022р. Алжир залишився серед лідерів постачання природного газу до Іспанського королівства [Butt 2023]. Зв'язок Іспанії з Марокко є не менш значимим для Мадрида. По-перше, марокканська громада в Іспанії складає понад 776 тис осіб [Foreign population residing in Spain in 2022, by nationality]. Це найкрупніша іммігрантська громада в Королівстві. По-друге, Іспанія є значним імпортером овочів і фруктів з Марокко та найбільшим бенефіціарієм вилову риби в сахарських водах [Ruiz Migiel 2010: 329].

Всі постфранкістські уряди Іспанії у своїй діяльності опиралися на рішення ООН стосовно Західної Сахари. Обидві провідні іспанські партії – Іспанська Соціалістична Робітничка партія (далі – ІСРП) та Народна партія, займали більш-менш подібну позицію. Лідер ІСРП у 2004-2011рр. Хосе Луїс Родрігес Сапатеро проводив політику зближення з Марокко, яка включала в тому числі й частковий перегляд політики Королівства щодо Західної Сахари [Ruiz Migiel 2010: 325]. Загравання з Рабатом виявилось, зокрема, в інтерв'ю Сапатеро на тлі карти Великого Магрибу, де

в марокканські кольори були зафарбовані не лише Західна Сахара, але й Сеута та Мелілья, і навіть Канарські острови. Позиція Сапатеро не була послідовною: то лідер ІСРП як прем'єр-міністр Іспанії наголошував на незмінності резолюції ООН, то натякав на можливість вирішення проблеми на чотирьохсторонньому рівні (Іспанія, Франція, Марокко, Алжир). Нинішній лідер ІСРП і прем'єр-міністр Іспанії Педро Санчес пішов ще далі – на початку лютого 2023р., очоливши делегацію (з 11 міністрів) до Рабата, підтримавши ідеї виділення кредиту і «зеленого переходу», де-факто визнав суверенітет Рабата над Західною Сахарою [Куса 2023]. Раніше у березні 2022р. Петро Санчес написав листа до короля Мохамеда VI, в якому назвав марокканський план 2007р. про автономію Західної Сахари найкращим варіантом вирішення проблеми окупованих територій [González M. 2022; McKenna 2022: 27]. Лідер Народної партії Маріанно Рахой, який займав посаду прем'єр-міністра Іспанії в 2011-2018рр., значних змін у політику країни стосовно Західної Сахари не вніс. Саме на його лідерство припала суперечка щодо договору про рибальство, який був визнаний невідповідним міжнародному праву. Іспанії, як найбільш зацікавленій країні, довелося лобювати продовження цього договору, попри супротив Швеції, сумніви Фінляндії, Нідерландів, Ірландії [Черкасова 2012: 39]. Таким чином, керівництво Іспанії у другому десятилітті ХХІ ст. зробило вибір на користь Марокко, оскільки це відповідало економічним інтересам країни.

Між тим, на внутрішньополітичному рівні Королівства ситуація залишалася менш контроверсійною. В Іспанії існує сильний сахарський рух, який надає гуманітарну допомогу, забезпечує прихисток для сахарських дітей, підтримує виступи (інтифаду) у містах Західної Сахари. У Королівстві функціонує потужна неурядова організація, що контролює економічну діяльність Марокко в Західній Сахарі, зокрема видобуток фосфоритів, нафти, вилов риби. У Мадриді також знаходиться представництво фронту Полісаріо, яке координує всю міжнародну роботу фронту цієї організації [Черкасова 2012: 38]. Верховний суд Іспанії

неодноразово виносив рішення щодо надання захисту сахарцям, які виїхали до Королівства з таборів Тіндуфа (міста на південному заході Алжиру), носіям алжирського громадянства або без громадянства взагалі [Manby 2020: 14]. Зрештою, в квітні 2021р. Іспанія дозволила лідеру Полісаріо й проголошеному президенту САДР Брахіму Галі пройти лікування від Covid-19 в іспанській лікарні, що призвело до дипломатичної напруженості з Марокко [Relaunching Negotiations over Western Sahara 2021: 20].

Натомість, Рабат як механізм тиску на Мадрид використовує регульовану міграцію. Особливого тиску зазнали іспанські Сеута й Мелілья – єдині автономні співтовариства, що мають сухопутний кордон з Марокко. Зокрема, весною 2021 р. за бездіяльності марокканської прикордонної поліції 9 тис мігрантів, переважно марокканців, подолавши опір прикордонної служби, перейшли іспанський кордон біля Сеути [Relaunching Negotiations over Western Sahara 2021: 20]. Це відіграло не останню роль в тому, що іспанський уряд офіційно підтримав план північно-африканського королівства щодо Західної Сахари як автономного утворення під марокканським суверенітетом [Miholjčić 2022: 6].

Тоді, як Іспанське королівство, принаймні на рівні декларацій, підтримувала право сахарського народу на самовизначення, Французька Республіка з огляду на геополітичні й культурні міркування завжди більше схилилася до позиції Марокко [Newman, Visoka: 780]. Історичні зв'язки між цими двома країнами, їх комерційна взаємозалежність (з 1990-х рр. Франція стала провідним торговельним партнером, забезпечуючи технологічний розвиток, надаючи військову та економічну допомогу Рабату), тісні дипломатичні відносини перетворили Францію в ключового зовнішньополітичного актора для Марокко. Зокрема, французькі компанії збудували в Королівстві першу швидкісну в Африці залізницю Танжер–Касабланка [Bensalan, Elouadi, Mharzi 2018: 23400]. З французької точки зору, фактична згода на окупацію Західної Сахари є платою за зменшення загрози політичних і соціальних виступів, зокрема з боку ісламіст-

ських груп у самій Франції. Тим більше, що в П'ятій республіці проживає найбільша в Європі марокканська діаспора – понад 1 млн осіб [CF_Mogosso 2020]. Паралельно Франція намагалася не погіршити свої відносини з Алжиром з огляду на його природні ресурси, насамперед енергоносії, та з міркувань стратегічної безпеки. Франція офіційно ніколи не визнавала суверенітет Марокко над Західною Сахарою, але практичні дії Парижа ставлять під сумнів його юридичну нейтральність. Франція є одним із головних причинників марокканського плану автономії Західної Сахари (публічно про це було заявлено під час засідання Ради Безпеки ООН у січні 2022р.) і доволі рідко вдавалася до критики Рабата за порушення прав людини [Chaves Fregoso, Zivkovic 2012: 143; Martin 2011/2: 46].

Саме права людини стали тією сферою, порушення якої західні демократії не могли ігнорувати. Оскільки Франція не визнає існування САДР [Bostems 1984: 167], тому біженці із Західної Сахари трактуються не як громадяни, а як особи сахарського походження. Але це стосується лише сахарців, які перед цим проживали на території, контрольованій фронтом Полісаріо (невелика смуга Західної Сахари по кордону з Алжиром і Мавританією), та в таборах на території Алжиру. Сахарці, які народилися на території, що адміністративно управлялася Рабатом, вважаються марокканськими громадянами. Як наслідок, французькі суди брали до уваги чинник можливого переслідування з боку марокканських властей за політичну позицію лише щодо громадян північно-африканського королівства. Тому були випадки, коли суд відмовляв у притулку сахарцю без громадянства (тобто з САДР) і надавав статус біженця сахарцям, які прибули до Франції з території Західної Сахари, контрольованої Марокко [Manby 2020: 26-27].

Згадана заява адміністрації Д. Трампа про визнання суверенітету Марокко над Західною Сахарою поставила французьку дипломатію в дуже складну ситуацію. Попри свою промарокканську позицію, Париж ніколи серйозно не розглядав можливість подібного рішення. Французька дипломатія звернулася до Ва-

шингтона з проханням роз'яснити стратегію США, зокрема, чи призведе це до завершення військових дій і початку переговорів між сторонами. Франція заявила, що, як і раніше, підтримує план автономії Західної Сахари й завдяки цьому уникає порушення міжнародного права і рішень ООН [Relaunching Negotiations over Western Sahara 2021: 19].

Італійська політика щодо Західної Сахари формувалася як результат бажання Риму збалансувати торговельні відносини як з Марокко, так і з Алжиром. Відповідно Італія культивувала дружні відносини з різними акторами, які могли займати протилежні позиції щодо Західної Сахари. Тим не менше, окремі місцеві адміністрації країни мають проекти співпраці з муніципалітетами Західної Сахари, а у 2007р. італійський парламент визнав представницькі повноваження фронту Полісаріо й закликав гарантувати права сахарців з боку Рабата. Офіційне визнання адміністрацією Д. Трампа у грудні 2020 р. суверенітету Марокко над Західною Сахарою [Miholjčić 2022: 6] ускладнило традиційне позиціонування Італії. Алжир є одним з лідерів з постачання природного газу до Італії – з північноафриканської країни до Апеннін прокладений Трансєредземноморський газопровід (через Сицилію; ще один через Сардинію запланований – GALSI) загальною потужністю бл. 35 млрд м³ на рік. У 2022р. Алжир поставив до Італійської Республіки бл. 22 млрд м³, що склало 10% зростання порівняно з 2021р. [Algerian gas flows to Europe shrink, but Italy gains as trade ties strengthen: 2023]. Натомість, марокканці є третьою за величиною іммігрантською групою в Італії (416,5 тис у 2019р.); тоді як алжирці не входять навіть до провідної двадцятки [Common home 2019: 17]. Тому згадана заява адміністрації Д. Трампа поставила перед італійським керівництвом складну проблему вибору. В цій ситуації Рим не відмовився від своєї традиційної підтримки дипломатичного шляху вирішення проблеми Західної Сахари під керівництвом ООН. У травні 2022 р. міністр закордонних справ Італії Луїджі Ді Майо привітав «серйозні і надійні зусилля в рамках ООН» і закликав всі сторони вдатися до реальних і компромісних рішень. Згодом,

у липні президент Алжиру Абдельмаджид Теббун після зустрічі з прем'єр-міністром Італії Маріо Драгі заявив, що Алжир та Італія згодні щодо підтримки ініціатив ООН з вирішення питання Західної Сахари. Зважаючи на те, що Іспанія і Німеччина фактично погодилися з підходом США щодо вирішення проблеми Західної Сахари у марокканському ключі – або в створенні федерації (на зразок ФРН) чи надання території сахарців автономії (за іспанською моделлю) [Ruiz Miguel; Durán Villán, Faleh Pérez 2019: 208], Італія де-факто опинилася на алжирській стороні.

У такій ситуації італійській дипломатії пропонувалося стати промоутером нової європейської позиції щодо Західної Сахари шляхом сприяння діалогу та регіональній інтеграції Марокко та Алжиру. Такі зусилля відповідали б амбіціям ЄС, але наштовхуються на сильний супротив обох північно-африканських акторів. Подолати його можна шляхом інтенсифікації економічних і торгових зв'язків ЄС та Італії, зокрема, як з Рабатом, так і з Алжиром. Відтак, Рим може претендувати на роль своєрідного європейського лобіста в питанні Західної Сахари, вирішення якого не виглядало б як перемога Марокко чи Алжиру. Італійська дипломатія схиляється саме до такої компромісної політики, бо традиційна підтримка позиції ООН може призвести до певної ізоляції в рамках ЄС, зважаючи на певне дистанціювання від цієї позиції Німеччини та Іспанії. Підтримка ж нової політики Вашингтона може поставити під загрозу надзвичайно важливі для Італії енергетичні зв'язки з Алжиром. Дозволити собі однозначно приєднатися до Марокко Рим не може з огляду на важливість економічних зв'язків з Алжиром, попри істотну роль марокканської громади всередині країни [Malesani 2022: 4-6].

Португалія доволі несподівано втрутилася у західно-сахарську проблему під час вже згаданого судового розгляду 2015р., ініційованого фронтом Полісаріо та Західно-сахарською компанією. Інтервенція в цей розгляд Іспанії (90% рибальських суден ЄС у водах Західної Сахари працюють під іспанським прапором) та Франції (союзник Рабата у питанні Західної Сахари) була цілком прогнозованою. Ви-

ступ Португалії на боці Марокко не скільки визначався залишковими економічними інтересами Лісабона у територіальних водах Королівства, стільки бажанням не зашкодити своїм дипломатичним відносинам з Марокко [Pereira Coutinho 2019: 118].

Португальська держава, на словах підтримуючи інтереси Марокко у конфлікті, нехтує «міжнародним статусом» Західної Сахари та правом на самовизначення сахарців. Особливо це проявляється в трактуванні Західної Сахари як «спірної території» під «де-факто адміністрацією Марокко». Подібного поняття в міжнародному праві не існує, тому воно не може використовуватися в якості правової основи для укладення міжнародних договорів, але не перешкоджає підписанню контрактів. Португалія заявила, що її втручання в справу не має на меті визначити міжнародний статус Західної Сахари, а пов'язане зі сферою договірної права. Кваліфікація Західної Сахари як території адміністративно керованої Марокко, на думку португальської сторони, відкриває шлях до того, щоб ЄС мав підстави для укладення угод, які не завдають шкоди населенню спірної території [Pereira Coutinho 2019: 123-124].

Як аргумент, Лісабон опирався на приклад своєї колишньої колонії – Східного Тимору [Ruiz Miguel 2010: 325-326], який у 1976р. був анексований Індонезією. У 1989р. Австралія уклала з Індонезією угоду щодо поділу шельфу Тиморського моря, багатого вуглеводнями. З португальської точки зору така угода стала де-юре визнанням індонезійської інкорпорації Східного Тимору; натомість, на думку Лісабона, вона мала бути укладена з Португалією як колишньою метрополією [Pereira Coutinho 2019: 124-125]. Чому ж, за версією Португалії, угоди щодо Західної Сахари уклалися не з Іспанією, а з Марокко? З точки зору Лісабона, відповідь виглядає достатньо логічною. У листопаді 1975р. Іспанія, Марокко й Мавританія уклали Мадридську декларацію. Згідно з ним, Іспанія зберігала Сеуту й Мелілью, право на видобуток третини місцевих фосфоритів і 10-річний термін вилову риби, а адміністративний контроль над територією тоді ще Іспанської Сахари, так само як і право укладен-

ня економічних договорів, передавалися Марокко й Мавританії [Munene 2010: 190-191]. З огляду на те, що Східний Тимор отримав незалежність саме внаслідок референдуму під егідою ООН 1999р., Лісабон приховано не відкидає такий шлях і для Західної Сахари.

Загалом, Португалія намагається слідувати «рівновіддаленій» позиції в конфлікті, тобто одночасно дотримуватись резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, ініційованих Алжиром, і визнавати чинність економічних і торговельних угод ЄС з Марокко, поширених на територію Західної Сахари [Pereira Coutinho 2019: 126–127]. Відтак, політика Лісабона в основних своїх рисах розвивається в фарватері тактичних дій щодо Західної Сахари Іспанського королівства, але з істотним часовим відставанням.

Висновки.

Політика держав західного «флангу» ЄС щодо статусу Західної Сахари є, значною мірою, подібною, а відрізняється лише в нюансах. Еволюція цієї політики розвивалася від позиції несприйняття окупації території сахарців до пошуку варіантів хоча б формального вирішення проблеми. Всі країни Західного Середземномор'я погодилися на запропонований Королівством Марокко в 2007р. проект автономії Західної Сахари в складі Королівства. З огляду на це, визнання адміністрацією Д.Трампа в 2020р. суверенітету Рабата над територією сахарців було сприйняте, насамперед в Іспанії та Франції, як позбавлений компромісу крок, що не може привести до нормалізації ситуації. Як наслідок, всі чотири країни Західного Середземномор'я продовжують настоювати на реалізації проекту автономії Західної Сахари. При цьому слід мати, що він так і не був опублікований і різні міжнародні актори вбачають у ньому відмінний зміст. Його варіації вказують то на автономний статус Західної Сахари (на зразок автономних співтовариств в Іспанії), то федеративний (як у ФРН), то взагалі створення аналога Сполученого Королівства, де історичні регіони мають широкі самоврядні права. На позицію держав Західного Середземномор'я впливає ряд інших чинників. По-перше, тісні економічні зв'язки з Рабатом, зокрема в рамках уго-

ди про асоціацію Марокко й ЄС, змушують уряди романських країн ЄС докладати максимум зусиль для збереження цих контактів. По-друге, європейські держави Західного Середземномор'я, особливо Франція та Італія, мають тісне економічне й торгове партнерство з Алжиром, який є регіональним суперником Марокко й підтримує фронт Полісаріо та офіційно визнає САДР. По-третє, держави західного «флангу» ЄС не можуть ігнорувати

гуманітарну складову конфлікту. Саме враховуючи це, надається притулок біженцям із Західної Сахари в Іспанії, Франції, Італії чи Португалії, толерується діяльність організації, які захищають інтереси вихідців з окупованого Марокко регіону тощо. Як видається, в подальшому слід більш докладно дослідити динаміку економічних відносин романських країн ЄС з Марокко, які значимо впливають на політику ЄС щодо Західної Сахари.

Бібліографічні посилання

- Algerian gas flows to Europe shrink, but Italy gains as trade ties strengthen* (2023). *Hellenic Shipping News*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.hellenicshippingnews.com/algerian-gas-flows-to-europe-shrink-but-italy-gains-as-trade-ties-strengthen/> (дата звернення 09.02.2023)
- Bensalan, M., Elouadi, A., Mharzi, H. (2018). Integrating Bim In Railway Projects: Review and Perspectives For Morocco and Mena. *International Journal of Recent Scientific Research*, 9:1(Н), 23398-23403.
- Bostems, C. (1984). *La guerre du Sahara occidental*. Paris: PUF.
- Butt, H. (2023). *Algerian gas flows to Europe. Energy transition i LNS i Natural Gaz*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/013123-algerian-gas-flows-to-europe-shrink-but-italy-gains-as-trade-ties-strengthen> (дата звернення 09.02.2023)
- CF_Morocco-v.2.pdf*. (2020). [Режим доступу]. Електронний ресурс: https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/07/CF_Morocco-v.2.pdf (дата звернення 09.02.2023)
- Chaves Fregoso, C., Zivkovic, N. (2012). Western Sahara: A Frozen Conflict. *Germany Journal of Regional Security*, 7(2), 139-150.
- Cola Alberich, J. (1977). Espana y el Sahara Occidental antecedentes de una descolonización. *Revista de política internacional*. Madrid, 9-52.
- Common home*. (2019). *Migration and development in Italy*. Rome: Caritas Italiana.
- Daner, J. (2018). Morocco's Regional Ambitions in Sub-Saharan Africa: Royal Diplomacy. *Observatoire du monde arabo-muslim et du Sahel*.
- Durán Villán, C., Faleh Pérez, C. (2019). Un relator especial del Consejo de Derechos Humanos sobre la situación de los derechos humanos en el Sahara Occidental ocupado. *Sahara Occidental Del abandono colonial a la construcción de un estado*. Zaragoza, 207-276.
- Faïd, M. (2020). *Perspectives for Algerian Natural Gas*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.iemed.org/publication/perspectives-for-algerian-natural-gas/> (дата звернення 09.02.2023)
- Foreign population residing in Spain in 2022, by nationality*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/445784/foreign-population-in-spain-by-nationality/> (дата звернення 09.02.2023)
- González, M. (2022). “La carta de Pedro Sánchez a Mohamed VI: “Debemos construir una nueva relación que evite futuras crisis”. *El País*. March 23. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://elpais.com/espana/2022-03-23/la-carta-de-pedro-sanchez-a-mohamed-videbemos-construir-una-nueva-relacion-que-evite-futuras-crisis.html> (дата звернення 09.02.2023)
- Malesani, P. (2022). Italian Foreign Policy and the Western Sahara: Balancing Relations with Morocco and Algeria. *Iai commentaries*, 22(60), 1-7.
- Manby, B. (2020). Nationality and Statelessness Among Persons of Western Saharan Origin. *Immigration, Asylum and Nationality Law*, 34(1), 14-15.
- Martin, L. (2011/2). Le dossier du Sahara Occidental. *Les Cahiers de l'Orient*, 102, 43-57.
- McKenna, M. (2022). The Use of Diplomatic Tension as Political Leverage in Morocco-EU Relations. *CISLA Senior Integrative Projects*, 41, 27. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://digitalcommons>.

conncoll.edu/sip/41 (дата звернення 09.02.2023)

- Miholjic, N. (2022). Migration as an Instrument of Modern Political Warfare: Cases of Turkey, Morocco and Belarus. *Jean Monnet Network on EU Law Enforcement. Working Paper Series*, 12(22), 1-12.
- Munene, M. (2010). Multiple colonialism in Western Sahara. *Journal of Language, Technology & Entrepreneurship in Africa*, 2(2), 178-195.
- Newman, E., Visoka, G. (2018). The European Union's Practice of State Recognition: Between Norms and Interests. *Review of International Studies*, 44(4), 760-786.
- Pereira Coutinho, F. (2019). You can't have your cake and eat it too: Portugal and the self-determination of Western Sahara. *UNIO - EU Law Journal*, 5(2), 103-127.
- Relaunching Negotiations over Western Sahara. (2021). *Middle East and North Africa Report*, 227.
- Ruis Miguel, C. (1995). *El Sahara Occidental y Espana: historia, politica y derecho. Analisis critico de la politica exterior Espanola*. Madrid: Dykinson.
- Ruiz Miguel, C. (2007). The 2007 Moroccan Autonomy Plan for Western Sahara: Too many Black Holes. *Grupo de Estudios Estratégicos*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gees.org/articulos/the-2007-moroccan-autonomy-plan-for-western-sahara-too-many-black-holes> (дата звернення 09.02.2023)
- Ruiz Miguel, C. (2010). Las obligaciones legales de España como potencia administradora del Sahara Occidental. *Anuario Español de Derecho Internacional*, 26, 303-331.
- Teevan, C. (2019). EU – Morocco: a win-win partnership? *MIPA (Moroccan Institute for Policy Analysis)*.
- Wrange, P. (2019). Self-Determination, Occupation and the Authority to Exploit Natural Resources: Trajectories from Four European Judgments on Western Sahara. *Israel Law Review*, 52(1), 3-29.
- Wrange, P. (2020). Western Sahara, the European Commission and the Politics of International Legal Argument, in: *Economic Activities in Occupied Territories: International, EU Law and Business and Human Rights Perspectives*. London: Routledge, 163-198.
- Котъе, Р., Майует, М. (2022). Западная Сахара: глубокие разногласия по поводу урегулирования. *Мировая политика*, 2, 1-9.
- Куса, І. (2023). Іспанія стає на бік Марокко, а Алжир дрейфує до Італії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://weukraine.tv/strong-ispaniya-staye-na-bik-marokko-a-alzhyr-drejfuye-do-italiyi-strong/> (дата звернення 09.02.2023)
- Черкасова, Е. (2012). Испания и конфликт вокруг Западной Сахары. *Международная экономика и международные отношения*, 2, 33-40.

References

- Algerian gas flows to Europe shrink, but Italy gains as trade ties strengthen (2023)*. *Hellenic Shipping News*. Retrieved February 9, 2023 from <https://www.hellenicshippingnews.com/algerian-gas-flows-to-europe-shrink-but-italy-gains-as-trade-ties-strengthen/>
- Bensalan, M., Elouadi, A., Mharzi, H. (2018). Integrating BIM In Railway Projects: Review and Perspectives For Morocco and Mena. *International Journal of Recent Scientific Research*, 9:1(H), 23398-23403.
- Bostems, C. (1984). *La guerre du Sahara occidental*. Paris: PUF.
- Butt, H. (2023). *Algerian gas flows to Europe. Energy transition i LNS i Natural Gaz*. Retrieved February 9, 2023 from <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/013123-algerian-gas-flows-to-europe-shrink-but-italy-gains-as-trade-ties-strengthen>
- CF_Morocco-v.2.pdf*. (2020). Retrieved February 9, 2023 from https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/07/CF_Morocco-v.2.pdf
- Chaves Fregoso, C., Zivkovic, N. (2012). Western Sahara: A Frozen Conflict. *Germany Journal of Regional Security*, 7(2), 139-150.
- Cherkasova, Ye. (2012). Ispaniya i konflikt vokrug Zapadnoi Sakhari [Spain and the conflict over Western Sahara]. *Mezhdunarodnaya ekonomika i mezhdunarodnie otnosheniya*, 2, 33-40. (in Russian)
- Cola Alberich, J. (1977). Espana y el Sahara Occidental antecedentes de una descolonización. *Revista de política internacional*. Madrid, 9-52.
- Common home*. (2019). *Migration and development in Italy*. Rome: Caritas Italiana.
- Daner, J. (2018). Morocco's Regional Ambitions in Sub-Saharan Africa: Royal Diplomacy. *Observatoire du monde arabo-muslim et du Sahel*.
- Durán Villán, C., Faleh Pérez, C. (2019). Un relator especial del Consejo de Derechos Humanos sobre la

- situación de los derechos humanos en el Sahara Occidental ocupado. *Sahara Occidental Del abandono colonial a la construcción de un estado*. Zaragoza, 207-276.
- Faïd, M. (2020). *Perspectives for Algerian Natural Gas*. Retrieved February 9, 2023 from <https://www.iemed.org/publication/perspectives-for-algerian-natural-gas/>
- Foreign population residing in Spain in 2022, by nationality*. Retrieved February 9, 2023 from <https://www.statista.com/statistics/445784/foreign-population-in-spain-by-nationality/>
- González, M. (2022). “La carta de Pedro Sánchez a Mohamed VI: “Debemos construir una nueva relación que evite futuras crisis”. *El País*. March 23. Retrieved February 9, 2023 from <https://elpais.com/espana/2022-03-23/la-carta-de-pedro-sanchez-a-mohamed-videbemos-construir-una-nueva-relacion-que-evite-futuras-crisis.html>
- Kotte, R. & Maiuet, M. (2022). Zapadnaya Sakhara: glubokie raznoglasiya po povodu uregulirovaniya [Western Sahara: deep divisions over settlement]. *Mirovaya politika*, 2, 1-9. (in Russian)
- Kusa, I. (2023). Ispaniia stae na bik Marokko, a Alzhyr dreifuie do Italii [Spain sides with Morocco and Algeria drifts to Italy]. Retrieved April 10, 2023 from <https://weukraine.tv/strong-ispaniya-staye-nabik-marokko-a-alzhyr-drejfyue-do-italiyi-strong/> (in Ukrainian)
- Malesani, P. (2022). Italian Foreign Policy and the Western Sahara: Balancing Relations with Morocco and Algeria. *Iai commentaries*, 22(60), 1-7.
- Manby, B. (2020). Nationality and Statelessness Among Persons of Western Saharan Origin. *Immigration, Asylum and Nationality Law*, 34(1), 14-15.
- Martin, L. (2011/2). Le dossier du Sahara Occidental. *Les Cahiers de l'Orient*, 102, 43-57.
- McKenna, M. (2022). The Use of Diplomatic Tension as Political Leverage in Morocco-EU Relations. *CISLA Senior Integrative Projects*, 41, 27. Retrieved February 9, 2023 from <https://digitalcommons.conncoll.edu/sip/41>
- Miholjic, N. (2022). Migration as an Instrument of Modern Political Warfare: Cases of Turkey, Morocco and Belarus. *Jean Monnet Network on EU Law Enforcement. Working Paper Series*, 12(22), 1-12.
- Munene, M. (2010). Multiple colonialism in Western Sahara. *Journal of Language, Technology & Entrepreneurship in Africa*, 2(2), 178-195.
- Newman, E., Visoka, G. (2018). The European Union’s Practice of State Recognition: Between Norms and Interests. *Review of International Studies*, 44(4), 760-786.
- Pereira Coutinho, F. (2019). You can’t have your cake and eat it too: Portugal and the self-determination of Western Sahara. *UNIO - EU Law Journal*, 5(2), 103-127.
- Relaunching Negotiations over Western Sahara. (2021). *Middle East and North Africa Report*, 227.
- Ruis Miguel, C. (1995). *El Sahara Occidental y Espana: historia, politica y derecho. Analisis critico de la politica exterior Espanola*. Madrid: Dykinson.
- Ruiz Miguel, C. (2007). The 2007 Moroccan Autonomy Plan for Western Sahara: Too many Black Holes. *Grupo de Estudios Estratégicos*. Retrieved February 9, 2023 from <http://gees.org/articulos/the-2007-moroccan-autonomy-plan-for-western-sahara-too-many-black-holes>
- Ruiz Miguel, C. (2010). Las obligaciones legales de España como potencia administradora del Sahara Occidental. *Anuario Español de Derecho Internacional*, 26, 303-331.
- Teevan, C. (2019). EU – Morocco: a win-win partnership? *MIPA (Moroccan Institute for Policy Analysis)*.
- Wrange, P. (2019). Self-Determination, Occupation and the Authority to Exploit Natural Resources: Trajectories from Four European Judgments on Western Sahara. *Israel Law Review*, 52(1), 3-29.
- Wrange, P. (2020). Western Sahara, the European Commission and the Politics of International Legal Argument, in: *Economic Activities in Occupied Territories: International, EU Law and Business and Human Rights Perspectives*. London: Routledge, 163-198.